

AVRUPA'DA TÜRKLERE KARŞI ÖNYARGILARIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE BUNLARIN YAZINSAL YAPITLARDA YANSIMASI

İrfan ATALAY*

Özet : Kültürlerarası çatışmaların başlaması çoğu kez uzun yıllar öncesine ait toplumsal, ideolojik ve dinsel anlaşmazlıklara dayanır. Toplumların belleklerinde derin izler bırakan bu çatışmaların doğurduğu önyargılar, koşulların değişmesine karşın uzun yıllar sonrasında bile varlıklarını koruyabilmekte ve yazınsal ya da sanatsal yapıtlarda yer bulabilmektedir. Biz de bu çalışmada Avrupa'da Türklere karşı var olan önyargıların tarihsel gelişimini ve bu önyargıların Jean-Paul Sartre'in yapıtında görünümelerini ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar sözcükler: Türklere karşı önyargılar, din, Hıristiyanlar, Müslümanlar, devşirmeler, savaş, ekin.

Kültür sözcüğünü birçok kişi farklı biçimlerde tanımlasa da, hemen hemen tüm tanımlar, kullanılan sözcüklerin ayrılığının dışında hep aynı söylemi içerir. Bu tanımlardan bir tanesi de şudur: “*Kültür, birikmiş ve insanlık tarihi boyunca aktarıla gelen ve bir bütün olarak kabul edilen bilgi, kazanım ve deneyimlerdir.*”¹ Kültürün yaratıcısı olan insan ögesi, kendinden önce gelen kuşakların bıraktığı miras ve kendi kazanımlarını bir araya getirerek kültürü düşünce ve yaşam biçimi olarak uygulamaya koyar. Ve kültürün bireyler tarafından şekillendirilme ya da değiştirilme olanağı olmadığı gibi, bunu ancak uzun bir süreç sonunda o kültürü oluşturan toplum gerçekleştirebilir. O halde, uzun yılların birikimiyle bir toplumda ya da toplumsal grupta oluşmuş bir takım yargı, kazanım, deneyim, önyargı, yaşama ve düşünme biçimlerini kısa sürede değiştirme olanağı yoktur.

Kültürün kişiler ve toplumlar arasındaki uyumu ve güzellikleri ortaya çıkarmayı amaçlayan olumlu yanlarının yanı sıra, farklı toplumlar arasındaki düşmanlık, uyumsuzluk ve güvensizlik gibi öğeleri uzun yıllar gündemde tutma gibi onaylanmayan yönü de vardır. Her şeyden önce kültür, saldırganlığı, tutuculuğu, barbarlığı ve bağnazlığı engelleyen bir şey değildir. Aksine bu gibi olumsuz öğelerin de korunmasını sağlayan şeydir. Bu nedenle, her koşulda farklı kültürler arasında çatışmaların yaşanması, karşılıklı önyargıların olması kaçınılmazdır. Din bağlamında ortak bir kültürün üyeleri olan tüm Avrupa ulusları ile, kendilerine ters düşen ve bir anlamda kendi din ve dinsel kültürlerinin geçersizliğini ortaya koyan İslam kültürü ve bu kültürün

* Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı ABD.

¹ Denys CUCHE, La notion de culture dans les sciences sociales, Paris, La Découverte, 2004, s. 9.

Avrupalılarla olan ilk temastaki temsilcisi Türkler arasında da bu türden çatışma ve önyargıların olması oldukça doğaldır.

Türklerle Avrupalıların birbirlerine karşı olan önyargılarını anlayabilmek için, Türklerin tarihine kısaca değinmek yararlı olur. Avrupalılar gibi Hint-Avrupa ailesinden değil de, Ural-Altay ailesinden olan Türklerle ilgili ilk bilgilere, Milattan önce binli yıllara ait eski Çin yıllıklarında rastlanır. Orta Asya'nın step kültürü içinde göçebe bir halk olarak tanımlanan ve bilinen Türkler, özellikle XVII ve XVIII. yüzyıldan başlayarak, gerek doğanın, gerekse savaşların güçleştirdiği Orta Asya'daki yaşam koşullarını arkada bırakıp, özellikle Asya'nın güneyine ve güney-batısına doğru kalabalık gruplar halinde yönelir. Savaşmak ve avlanmaktan başka yeteneklere sahip olmayan bu halk, gittiği yerlerdeki krallık ve sultanlıklarda çoğu kez paralı askerlik yapar. Hatta bu kadarıyla yetinmeyerek, krallık ve sultanlıklar yıkar ya da kurar. Mısır'daki Memluklu Devleti veya Afganistan'daki Gazneliler Devleti bu türden devletlerdir. Güneye veya güney-batıya gittikçe, gelişmekte ve güçlenmekte olan İslam diniyle karşılaşan Türkler, geleneksel olarak sultanların ya da beylerinin buyruklarıyla Müslüman olur. Orta Doğu'da sayıları ve etkinlikleri artan Türkler çok geçmeden XI. yüzyılda Selçuklular Devletini, XIII. yüzyılda Osmanlı Devletini kurarlar. Bu arada, IV. yüzyıl sonları ve V. yüzyıllarda Avrupa'nın içlerine kadar uzanan Batı Hun İmparatorluğunu ve Attila'yı unutmamak gerekir. XV. yüzyılda İstanbul'un Türklerin eline geçmesiyle, bir anlamda tüm Hıristiyan Avrupa için bir simge durumunda olan Roma İmparatorluğu resmen tarihe mal olur. Öte yandan Cengiz Han ve Timur gibi Moğol sultanlarının başarılarını sıralamakta yarar var. XVI. Yüzyıla gelindiğinde Avrupa'nın büyük bir kısmı Osmanlı Devletinin kontrolü altındadır. Altı yüz yıllık bir imparatorluğun çöküşünün ardından, küller ve yıkıntılar arasından çıkıp Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti.

Günümüzde Türkler, Bering Boğazı kıyılarına kadar uzanan Sibirya ovalarından, Balkanlara; Çin Türkistan'ından Hindistan'ın güneyine, Kafkaslara, İran ve Irak'a kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmış olarak yaşar.

Türklerle Avrupalıların ilk karşılaşmaları Batı Hun İmparatorluğu döneminde gerçekleşmesine ve bu imparatorluğun Avrupa'da uzun süre barınamamasına karşın, Avrupalıların kültüründe oldukça derin izler bırakır. Öyle ki, Avrupalıların kültüründe derin izler bırakan abartılmış bir takım söylence, masal ve basmakalıp düşünceler, XX. yüzyıl ve hatta daha sonrasında bile silinemez. Nitekim Hunlarla ilgili önyargı ve kulaktan kulağa söylenen söylenceler, aradan geçen on beş yüzyıla karşın okul kitaplarına yansır: *“Çok geçmeden başka barbarlar ülkeyi (Galya) ele geçirmek istediler. Bunlar Hunlardı. Kocaman kafaları, uzun ince bacakları, sarı tenleri ve düz burunlarıyla iğrenç ve korkunç insanlardı. Yarı çiğ etle besleniyorlardı.*

Savaşçıları hemen hemen her an atlı idi ve kadın ve çocukları arabalarda arkalarından gidiyordu.

Yağma ve soygunlar için sürekli hareket halinde olan bu halk, bir yüzyıldan az bir süre boyunca Orta Asya'dan Orta Avrupa'ya gelmişti. Liderleri Attila, Tanrı'nın Kılıcı olarak adlandırılıyordu ve atının geçtiği yerde otların bile bitmediğini söylüyordu.”²

Anastasios Lolos, *Die Apokalypse des Pseudo-Methodios*, (Meisenheim, 1976) adlı yapıtında VII. yüzyılda kim tarafından kaleme alındığı bilinmeyen ancak Anadolu'da yaşamış bir yazarın söylemine yer verir. Bu söylemde yazar, Hunlarla benzer özellikler taşıyan ve Küçük Asya'yı tehdit eden bir halktan söz ederken şöyle der: “Kuzeyden gelecek olan halklar insan eti yiyor ve vahşi hayvanlar gibi su yerine kan içiyorlar. Yenmemesi gereken her şeyi yiyorlar: yılan ve akrep gibi sürüngenlerin yanı sıra, her türlü iğrenç ve mundar hayvanların etini, leşini ve hatta hamile kadınların karnındaki fetüsleri bile yiyorlar. Bu halklar yeni doğmuş çocukları öldürecekler ve onları kendi annelerine ikram edecekler. Anneleri de bu çocukların etlerini pişirip yiyecekler. Dünyayı mahvedecek, korku salacak, kirletecek ve yakıp yıkacaklar ve onların karşısında kimse duramayacak.”³ Bu alıntıda anlatılanlar ile Avrupa'da Hunlar için söylenenler aslında aynı halkları işaret eden birbirinden pek farklı şeyler değildir. Burada henüz Hıristiyan halklarla doğrudan karşılaşmamış, Şaman dinine ve kültürüne sahip Türklerden söz edilmektedir. Bu demektir ki, Türklerle Doğu Hıristiyanlarının karşılaşması İslam dininin doğuşundan önce başlar.

IX. yüzyılda Türk akınları Yakın Doğu ve Orta Doğu'daki Hıristiyan, Yahudi ve Müslümanları tehdit etmeye başlar. Bölge halkı üzerinde bıraktıkları izlenim zaten kötü olan Türkler, Müslümanlığı benimsemeleri sonrasında, İslam'ın bayraktarlığını ve öncü kuvvet rolünü üstlenerek, Hıristiyan halkın gözünde biraz daha korku ve endişe duyulan bir halk imajına sahip olur. Başlangıçta Türkleri tanımak için bir bekleme süreci içinde olan Avrupa, Kudüs'ün Müslümanların eline geçmesi, İstanbul'un da tehdit altında olmasını fırsat bilerek, Kilisenin öncülüğünde Haçlı Seferlerini başlatır. Haçlı seferlerinin neredeyse tamamına karşı koymak Türklere havale edilir. Çetin savaşlarda birçok kez karşı karşıya gelen Türk ve Haçlı ordularının yaptıkları savaştan çok, bu savaşların daha sonraki dönemlerde halklar üzerinde bıraktığı izlenimlerle önem kazanır. Gerek Kilisenin, halkı Müslüman ve Türk tehlikesine karşı ayakta tutma çabaları sonucu halka söylediği, gerekse Haçlı seferlerinden geri dönen Hıristiyan askerlerinin anlattığı abartmalı öykü ve

² E. Cazes (yönetiminde), *Histoire*, Cours élémentaire, Librairie Ch. Delagrave, Paris, 1904, s. 26.

³ www.tetedeturc.com/home/spip.php?ruprique1, 11 Kasım 2007'de bakıldı.

olaylarla, Avrupa'da Türklere karşı oluşan olumsuz izlenimin sürekli olumsuzla doğru gittiği gözlemlenir.

Türk imajının Batı toplumlarında bu olumsuz görüntüsüne en büyük etken özellikle din savaşları adı altında yürütülen dinsel, ekinsel ve ekonomik çıkar hegemonyasını koruyabilmek amacıyla yapılan insanlık dışı çatışmalardır. Günümüzde bile Lübnan'da uzun yıllardır farklı kültür ve dinlere bağlı insan gruplarının bir takım çevrelerin kışkırtması ve desteğiyle sürdürülen erk ve egemenlik kavgası, ta Haçlı savaşlarının bir uzantısından başka bir şey değildir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u ele geçirmesinden sonra, Balkanlarda daha rahat ve hızlı ilerleyen Osmanlı orduları, Hıristiyanlığa karşı tehlike sınırlarını daha da artırır. Öte yandan, bölgenin gerek getirilip bölgeye yerleştirilen Müslümanların, gerekse Avrupa'nın despot ve derebeylik yönetiminin insanlar üzerinde bıraktığı baskıcı uygulamaların etkisiyle kendiliğinden Müslüman olanların etkisiyle İslamlaştırılması, Kiliseyi oldukça rahatsız eder.

1529 yılı sonbaharındaki I. Viyana Kuşatmasının ardından, Türklerin kaleyi alamadan İstanbul'a dönmelerini Martin Luther, ilk kez Hıristiyanlık inancının Türklerin Hıristiyanlık düşmanlığına karşı zafer kazandığı şeklinde yorumlar.⁴ Bu yorum zamanla tekrarlanarak sistemli olmasa da Türklere ve onların simgeledikleri dine karşı bir birlik oluşturmanın temelleri atılır. XVI. yüzyılın sonlarından başlayarak Avrupa'da, birçok ulusun çatısı altında birlikte yaşadıkları Kutsal Germen İmparatorluğunda mezhepler arasındaki etkinlik ve egemenlik mücadelesinin zamanla doğrudan savaşa dönüşmesi ve 1618 yılında başlayıp, 1648 yılında Westphalia Barışı ile sonlanan Otuz Yıl Savaşlarının sonuna kadar Türklere karşı çok aşırı ölçülerde saldırı ve önyargılar olmaz. Katolik ve Protestanlık mücadelesinin neredeyse tüm Avrupa'yı sardığı bu savaşlar sonunda, başlangıçta Katoliklerin belli oranda başarı sağlamasına karşın, Protestanlar galip çıkar. Savaşların en ağır faturasını Almanya ve İspanya öder.

Otuz Yıl Savaşının sonunda, kendi aralarındaki şiddetten bunalan Avrupalılar, Türklere karşı koymak gerektiğini dillendirmeye başlarlar ve çok geçmeden sivil bir birlikteliğin oluşumu sağlanır. Bundan sonra kim olduklarını, tarihlerini bile bilmedikleri Türklere karşı besledikleri çoğunlukla düşsel nitelermelere dayanarak, kılıca ve süslü yalanlara dayalı savaşları başlatırlar. Türkler başlangıçta korku duyulan insanlar olmaktan öte, merak edilen insanlardı. Ancak, özellikle kiliselerin kışkırtmasıyla Avrupalı insanların beyninde oluşturulan İslam imajı Türklerle özdeşleştirilir ve merak edilen Türkler artık korku, ürküntü ve şiddetin simgesi olarak algılanır. Avrupa'daki bu korku, kıtada bir takım fiziksel değişmelere de yol açar. Fransa, uzun yıllar Katoliklik ve Protestanlık savaşı verdiği Almanya ile Osmanlının işbirliği yapmasını engellemek için bir yandan Almanya ile Osmanlı arasında sınırlar

⁴ Claire Gantet, **La paix de Westphalie. Une Histoire sociale, XVIIe- XVIIIe siècle**, Paris, 2001, s. 127-167.

oluştururken, bir yandan da Avrupa'nın genel yapısı içinde onun hareket alanlarının kısıtlanmasına gider. Bu düşüncesinde önemli ölçüde başarılı olur. Ancak bu başarısında Almanya'nın hiçbir zaman kendi mezhebini etkin kılmak için Osmanlı ile işbirliği yapma düşüncesine sahip olmamasının etkisi büyüktür. Çünkü Almanya da Fransa gibi, Türklerle Hıristiyan Avrupalıların savaşını barbar düşünceyle uygar düşüncenin savaşı olarak görür ve Almanların gözünde Türkler her zaman kabalığın, eğitimden ve insanlıktan yoksunluğun simgesidir ve barbarlığın ilk örnekleridirler. Yemeklerini yerde oturarak yerler, yazılarını Araplar gibi sağdan sola yazarlar ve kadınlar gibi geniş giysiler giyerler. Çok evliliğe izin verirler, sapkın düşüncelerin ve tiranlığın simgesidirler. Bunlar da onların Avrupalıların tam tersi özelliklere sahip olduklarının göstergeleridir.

Hatta Leibniz bile, Türklerle siyasal ve ekonomik ilişkilerini geliştiren Fransa Sarayına tepkisini ortaya koyar. Kalvinizm, Katolik ve Protestan mezheplerini Türklere karşı ortak tutum sergilemek konusunda birleştirir. Türklerin her zaman için düşman olarak görülmesi düşüncesinin yerleşmesini sağlar.⁵

XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Batı toplumlarıyla Osmanlılar arasında gerçek anlamda bir düşmanlık kültürü biçimlenir. Henüz Avrupa halklarının tam anlamıyla ulus bilinci oluşmadığından ve ortak dinsel kültüre karşı tehdit söz konusu olduğundan, bu kültür tümüyle dinsel kültürel, siyasal basmakalıp düşüncelere dayanır. Dinsel anlamda Türk'ün adı *Tanrıya sırt çeviren, sadakatsiz, aldatan, dinsiz, Agar'ın oğlu, İsmail'in oğlu, Hıristiyanlığa küfreden* niteleyicileriyle eş tutulur.* Kültürel anlamda *barbar, hırsız, siyasal anlamda, acımasız tiran, despot* ve *işgalci* sıfatları neredeyse yalnızca Türkler için kullanılır.

Bu basmakalıp düşünceler ve Osmanlının savaş uygulamaları, Batı halklarını Türklere karşı görece bir uzaklıkta kalmaya ve düşmanca bir tutum sergilemeye yöneltir. Bunun sonucu olarak, hemen her yerde Osmanlıya karşı asil amacı özdeksel içerikli olan savaşlar verilir. Venedik'ten, Polonya'dan veya İspanya gibi ülkelerden toplanan paralı askerlerin hiçbirinin temel amacı dinsel değildir. Amaç, Türklere karşı savaşarak ganimetler, mallar ve değerli şeylerle ülkeye geri dönmek, ya da işgal edilen yerde kalmaktır.

XV. yüzyılın sonunda ve XVI. Yüzyılın başlarında Fransa Kralı I. François ve Kanuni Sultan Süleyman'la başlayan diplomatik, ticari ve kültürel

⁵ G.W. Leibniz, "Mars christianismus ou Réflexions sur la déclaration de la guerre que la France fait à l'Empire", **Siyasi Yazılar** (Politische Schriften)da makale, 3. cilt, 1677-1689, Berlin, 1986, s. 94.

* **Agar**, Eski Tevrat'ta Hz. İbrahim'in küçük oğlu Hz. İshak'ın annesi olan Sarah, Mısırlı bayan kölenin adıdır. Yahudi ve Hıristiyan inancında Hz İbrahim'le evlilik dışı ilişki yaşadığı veya Hz İbrahim'in ikinci eşi olduğu için sevilmeyen dinsel bir kişiliktir. Aynı zamanda Hz. İbrahim'in büyük oğlu Hz. İsmail'in de annesidir. İslam kaynaklarında bu kişi Hacer olarak geçer. http://fr.wikipedia.org/w/index.php?title=Agar_%28Bible%29&oldid=21998538, 16 Aralık 2007'de bakıldı.

ilişkilerdeki iyileşmeler, çok geçmeden diğer uluslarla olan ilişkileri de olumlu yönde etkiler. Türk Sultanlarının İtalyan mimar ve ressamı saraya davet etmesi ve bir takım sanatsal yapıtları ortaya koymaları bu döneme rastlar. İlişkilerdeki bu iyileşmeler bile hiçbir zaman alayla söylenmiş, *dediğim dedik, ince düşünceden yoksun, kaba, sanata değer vermeyen* anlamlarına gelen “*Türk kafası*” teriminden çok daha derin ve kalıcı olamaz.

XVIII. yüzyılda bile “despot” ve “tiran” sıfatları Türkler için kullanılmaya devam edilir. Bu yüzyılda başlayan Aydınlanma Çağının filozofları, bir yandan batının keyfi rejimlerine karşı çıkmak ve onları yıkmak için Osmanlıdan yararlanırken, bir yandan da halkları ve aydınları Türk düşmanlığı konusunda kışkırtmaya devam ederler. Türk sözcüğü, Montesquieu ile birlikte Batının tüm günahlarından sorumlu günah keçisi olarak görülür. Sırası geldikçe tüm Türk sultanlarını kan dökücü ve tümüyle soysuz ve zorba olarak göstermekten geri kalmaz. İtalyan Marana'nın 1684 yılında yazdığı *Türk Casus (Espion Turc)* adlı yapıtı model alarak kaleme aldığı, masum sayılabilecek *İran Mektupları (1721) (Les Lettres Persanes)* adlı mektup tarzındaki romanında bile bir yandan kendi gelenek, görenek ve kurumlarını eleştirirken, bir yandan da Usbek'in saraydaki haremi gibi konuları okurun önüne getirerek ya toplumda ve kurumlarda iyileşmeler sağlıyorsunuz, ya da böyle bir durumla karşılaşsınız düşüncesini vermeye çalışır. Yapıtındaki kişiler İranlı gibi gösterilse de, Fransız okura aktarılan Türklerle ilgili davranış ve göreneklerdir.

Yine XVIII. yüzyılda Voltaire, Türklere karşı olan kinini saklama gereği duymaz ve onları “*kadınların ve sanatın düşmanı tiranlar*” olarak nitelendirir.⁶ Yine Voltaire, 1697 yılında Zenta Savaşında Türklere karşı savaş kazanan Prens Eugène'e ithaf ettiği 1716 tarihli *Mektup VIII (Épître VIII)* adlı uzun şiirinde Türkleri Antik Hıristiyan Doğu İmparatorluğunun ve onun mirasının yıkıcısı olmakla suçlar, satır aralarında yıkıcı ve sanat düşmanı bir halkı hiçbir zaman sevmediğini dile getirir. Aynı şiirinde nefret ve düşmanlığını şu mısraları ile açığa vurur:

*Müslümanların peşinden gidin/Yakında engeller yıkılacak/ Onlara toz yutturun/O küstah sünnetlilere/Savaşçı coşkusuyla dolup taşmış olarak/ Türbanlarını ayaklarınız altında çiğneyin/ Bu onurlu görevinizi n'olur tamamlayın/ Osmanlı Sarayında!*⁷

Yine Voltaire, *Zaire* gibi tiyatro oyunlarında, *Zadig* ve *Sémiramis* gibi roman tarzı yapıtlarında, *Talmont Prensesine Mektup (15 Haziran 1771)* ve *Türklere karşı savaşmış Rus subayı Bay ***'e (1772)* gibi kaleme aldığı çok sayıda mektubunda Türkler ve onların sahip oldukları değerleri yerden yere vurur.⁸ Örneğin *Zadig*'de, Türk ve Müslümanların değerlerinden hareketle Hıristiyan din adamlarının

⁶ Voltaire, *Dictionnaire philosophique*, "Mahométans" maddesi, Flammarion, Paris, 1964.

⁷ Taylor Enstitüsü (tarafından yayınlanmış), *Oeuvres Complètes de Voltaire*, Altıncı cilt, *Épître* 8, Ch. Lahure, Paris, 1859, s. 185.

⁸ A. g. y. , s. 212.

fanatizmini ve cehaletini, ülkeyi yöneten bakanların ehliyetsizliklerini, doktorların aptallığını ve adaletin tarafsız davranmamasını eleştirirken, Doğu kültürünü ve insanlarını üstü kapalı olarak hedefteki düşman olarak sunar. Gerektiğinde Türkleri kastederek “(...) *bu gaspçı barbarları Avrupa’dan kovmak gerek*” diye yazmakta sakınca görmez.⁹ Hatta insanlık uygarlığı açısından Türklerin, Batı medeniyetine oldukça büyük darbe vurduklarını savunur.

Türklerle Avrupalıların yaptıkları kanlı savaşlar ve devşirme sistemi gereğince toplanan çocuklara ait destan ve söylenceler yüzyıllar boyu ağızdan ağza aktararak insanların duygu ve inanma biçimleri üzerinde oldukça etkin bir etkileme aracı olur. O döneme ait çocuk masallarının yerini kadınların Türkler tarafından kaçırılması ve çocukların götürülmesi söylenceleri alır. Türkler tarafından kaçırılmış ve Türkleştirilmiş genç kız ve hareme kapatılmak suretiyle “*Bey’in Hanımı*” haline getirilmiş kadın, izleğine her yerde rastlamak olası. Avrupalıların gözünde bu şekilde Türkler tarafından alıkonulan kadınların listesi oldukça kabarık ve “*zavallı ailemin miti*” gün geçtikçe, önceleri sözlü yazında, sonraları da yazılı yazında yaygınlaşır. Sözlü ve yazılı edebiyatın bu türden öğelerine özellikle Türklerle ilk temas noktalarında bulunan Bulgar ve Yunanlılarda oldukça sık rastlanır. Aynı türden anlatılar, Hıristiyan inancın bütünlüğü çerçevesinde yayılarak, Türk akınlılarının ulaşmadığı bugünkü Çek Cumhuriyeti ve Viyana Kuşatmaları sırasında kısa süre buldukları Slovakya’nın yazınsal metinlerine bile yansır.

Orta Avrupa’ya kadar, farklı dönemlerde birçok bölgede egemenliği ellerine geçirseler bile Türkler, ele geçirdikleri ülkenin halkına tanıdıkları geniş özerklik içinde bilinçli bir asimilasyon eğilimine girmezler. Asimilasyondan çok, İslamlaştırmayı ön planda tuttular. Bu amaçla yerel halka baskı uygulamak yerine, farklı ülke ve bölgelerin Müslüman halkının bir kısmını bu yeni ülkeye yerleştirmeyi yeğlerler. Ancak ele doğrudan baskı olmamasına karşın, ele geçirilen ülkenin Müslüman olmayan halkından daha fazla vergi alınarak bir anlamda İslamlaştırmayı kışkırtmış olur. Yine de genelde halklar kendi dil ve dinlerini yaşamaya devam eder. Hatta Türklerin idaresi, bugünkü Boşnak ve Arnavut halkları gibi, bir takım tarihsel nedenlerle, Avrupa’nın yoksul, zulme uğramış ve sahipsiz halkları için bir güvence ve dayanak olarak kabul görür.

Osmanlının gerçek anlamda bir ulustan oluşmadığını ve o günkü yapısıyla hiçbir zaman ulus olamayacağını bilincinde olan Avrupalılar, Osmanlının uzun süre geçmeden dağılacığını ve bu dağılmanın kaçınılmaz olduğunu ayırımına önceden varır. Bu nedenle özellikle Osmanlının son dönemlerinde kendisine karşı büyük çaplı savaşlar vermek yerine, yerel unsurların kullanılması yoluyla başkaldırılar ve bağımsızlık girişimlerini desteklemeyi yeğlerler. Öncelikle yerel halkı Türklerin idaresinden soğutmak ve uzaklaştırmak için çeşitli kışkırtma girişimlerini açık ya da gizli yürüterek, etnik ve dinsel alanda uçurumlar yaratırlar. Bu uçurumlar Osmanlının son dönemlerinde dinsel olmaktan çok, bir takım siyasal düşüncelerin etkisiyle ulusalcı niteliktedir. Bu yöntemle hem maliyeti daha düşük

⁹ A. g. y. , Talmont Prensesine Mektup, 15 Haziran 1771

bir savaşlar yürütülür, hem de halkı Türklerle karşı başkaldırıya sürüklenen ülke ya da bölge, önünde sonunda Osmanlıdan koparılmış, böylece yüzyıllardır her alanda savaşım halinde olunan düşman zayıflatılmış olur.

Gerek Türklerle karşı koymaları için, gerekse yerel halkın başkaldırmasını sağlamak için, ilk andan itibaren özellikle Kilisenin izlediği siyasete bağlı olarak, ele geçirilen ülkenin halkı için “*boyunduruk altında yaşamak*” şeklinde aşağılayıcı bir terim kullanılır. Bu terim Avrupa’nın neredeyse her ülkesinde tamamen bilinçli ve belli amaçlara uygun olarak kullanılır. Bu sayede Türklerin egemenliği altına girmiş halkın, bir anlamda öküze benzetilerek, onuru ve duygularından hareketle, karşısındaki egemen sınıfa karşı olan düşmanca duyguları krklenmiş olur. Osmanlının genel yapısı ve nüfusu içindeki Müslüman öğelerin eğitim seviyelerinin düşük olması sonucunda, bu türden propagandalara gereği biçimde karşı konulamaz ve çok geçmeden kitlesel halk hareketleriyle karşı karşıya kalınır.

Türkler, Avrupa’nın tamamında uzun boylu, güçlü ve yapılı insanlar olarak tanınsa da, fiziksel kalitelerine ters olarak, tembel, pis, acımasız ve cahil bir halk olarak bilinir. Bu imaj ilk aşamada karşı karşıya gelinen asker ve göçmen unsurlardan hareketle edinilir. Çünkü haftalar ve hatta aylar boyu sefer halindeki askerler, her türlü sağlığa uygunluk ortamından uzak yaşama sahip olarak yolculuk ederler. Aynı biçimde başka yörelerden getirilen göçmen halkın genel durumu da farklı değildir. Bu gibi gerekçelerin yanı sıra Türklerin genel karakterlerinin de Avrupalıların algılamalarına yansımaları yadsınamaz.

Türkler hakkındaki bu önyargılar ve az da olsa gerçeklerle, Türkler her zaman için Batılıların gözünde düşmanı olarak kabul edilir. Çoğu kez bu basmakalıp düşünceleri silip atmak hem çok kolay olmaz, hem silinseler bile bunun için oldukça uzun bir süreç gerekir. Osmanlının dağılıp yerine yeni Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından bu yana geçen yaklaşık bir yüzyıllık süreç içinde, Batıya karşı Türklerin etnik, dinsel, siyasal ve ekonomik alanların hiçbirinde savaşmaları söz konusu olmasa da, bugün bile Türk sözcüğü hala barbar sözcüğüyle eş tutulmaktadır. İçinde bulunduğumuz Avrupa Birliğine katılımla ilgili tartışma sürecinde de neredeyse tüm Avrupa uluslarının alttan alta Türkler için seslendirdiği düşünceler, hiç de geçmiş yüzyıllardaki düşüncelerden farklılık göstermemektedir.

XX. yüzyılın düşünce dünyasına damgasını vuran düşünür yazarlardan Jean-Paul Sartre bile, entelektüel ve evrensel kimliğini bir kenara bırakarak ya da Avrupalı olmakla beyinlerde yer etmiş basmakalıp düşünceleri, belki de bilinçsiz bir biçiminde yapıtlarına yansıtır. Bu yansıtma biçimi Türklerin belli amaçlar uğruna isteyerek ve bilinçli biçimde aşağılanması şeklinde değil, daha çok Türklerle ilgili bilinçaltının istem dışı açığa çıkması yoluyla yapılır. *zgrlk Yolları* adlı üçlemenin birinci cildi *Akıl ağı*’nda roman kişilerinden yakışıklılığı, kadınısı güzelliği ve sonunda eşcinselliğiyle ön plana çıkan Daniel, aynanın karşısında elinde usturasıyla yüzünü usturayla kesip irkinleşmeyi aklından geçirirken, birden İstanbül ve İstanbül yakınılarında geçtiği inanılan bir olaya göndermede bulunur. Bu göndermede aktarılan olay, aslında Türkler tarafından oldukça masum bir amaçla yapılmasına karşın, Avrupalıların gözünde nasıl farklı bir biçimde algılandığıının göstergesidir:

“(...)Daniel, İstanbul köpeklerini düşündü: Onları sokaklardan toplayıp çuvallara, küfelere doldurmuşlar, sonra ıssız bir adaya bırakmışlardı. Birbirlerini parçalayıp yemişlerdi. Engin denizde rüzgâr ara sıra onların ulumalarını denizcilerin kulaklarına dek iletiyordu: “Oraya konulması gereken köpekler değildi.” Daniel köpekleri sevmiyordu.”¹⁰

Türkler, böyle bir olayda cana kıymanın insanlık dışı olacağını varsayarak, köpekleri doğal seleksiyonda barınma ortamına bırakmayı uygun görünce, denizcilerin tanıklıklarıyla yayıldığı anlaşılan bu tür yargılarla, Avrupalılar Türkleri sanki sadist duygulara sahip, köpeklerin bu şekilde bir birlerini öldürmelerinden zevk alan bir halk olarak görmektedir.

Aynı kitapta aynı kişi, sahip olduğu kedileri Seine nehrine atıp boğmayı amaçladığı bir sahnede, kedilerin boğulmamak için çırpınmış olacakları düşüncesinden hareketle söz yeniden İstanbul’a ve Türklere taşınır:

“(...)Aklına İstanbul geldi yine: Kocalarını aldatan kadınları sudan korkan kedilerle bir çuvala koyup Boğazda denize atarlarmış.”¹¹

Bu düşünce ve kulaktan dolma izlenimlerle, Türklerin sadist ruhlu insanlar oldukları bir kez daha vurgulanırken, bir yandan da Türk toplumunda kadının yeri ve kadına verilen değerin ne ölçüde olduğu gözler önüne serilmektedir. Kadının erkekler karşısında değersizliği ya da ikinci planda gelmesini Avrupalılar yalnızca Türklere özgü bir olay olarak değil, tüm İslam toplumlarına özgü bir olay olarak görür. Bir anlamda Avrupa’yla bütünleşmiş kabul edilen Hıristiyanlık dininin düşmanı sayılan İslam dini aşağılanmak istenir. Bu konuda, inanç sisteminin bir eksikliği olmasa da, Türklere ve Doğu toplumlarına özgü bir davranış biçimi olması yüzünden, kadının Türk erkekleri karşısındaki genel anlamda ikincil planda yer alması yönünde Avrupalıların söylediklerine katılmamak olası değildir.

Jean-Paul Sartre’ın *Yahudi Sorunu* adlı yapıtında ortaya koyduğu düşünceler doğrultusunda, Yahudilere karşı olan önyargılar yavaş yavaş biçim değiştirip olumsuzdan olumluya doğru dönerken, Türklere ve İslam dinine karşı aynı düşünceleri ortaya koyamaz. İsrail Devletinin kurulma aşamasında tüm desteğini Yahudilerden yana kullanırken, Filistinliler ve Müslümanlar için kılını bile kıpırdatmaz. Oysa Türkler için söylenen ya da var olan söz, sövgü ve önyargılar, Yahudiler için söylenenlerden çok daha ağır ve aşağılayıcıdır.

Özetlemek gerekirse, uluslar ve kültürler arasındaki çatışmalar yalnızca belli düzlemlerde değil, dinsel, etnik, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda öteden beri sürmektedir. Bu bağlamda Avrupa uluslarının yüzyıllardır bir düşman ve rakip olarak gördükleri Türklere karşı bu savaşımı sürdürmeleri oldukça doğaldır, ancak fanatizm ölçüsünde aşırılıklar ve önyargılar içermektedirler. Etnik kültürel öğelerden ve nedenlerden çok, dinsel öğeler ve nedenlerden kaynaklanan bu önyargıların, yapılan savaşlarla perçinleştiği ve

¹⁰ Jean-Paul Sartre, *Akıl Çağı*, Çev.: Samih Tiryakioğlu, Oda Yayınları, İstanbul, 1994, s. 110

¹¹ Jean-Paul Sartre. A. g. y. , s. 116

özellikle Avrupalıların dimağlarından silinmelerinin yakın bir tarihte olması olmadığı anlaşılmaktadır. Silinmek bir yana, günümüzde bile bu önyargılar yazınsal ve kültürel kaynaklarda aydınlar ve siyaset adamlarınca da köruklenmeye ve uluslar ve kültürler arasında zaten var olan uçurumlar biraz daha açılmaya çalışılmaktadır.

Abstract : The beginning of the intercultural quarrels is often rooted in sociological, ideological conflicts and prejudgements which date back to very early times. The prejudices and the preventions resulting from these conflicts, which printed deep traces in the human spirits, can still maintain their existence and can take place in literary and artistic works in spite of the changes in the conditions of societies. In this study, we tried to show the historical progression of prejudices against the Turks and appearances of those in the *Ways of the freedom* by Jean-Paul Sartre.

Key Words: Prejudices against the Turks, religion, the Christians, the Moslems, devshirmes, war, culture, intercultural conflicts.

Kaynakça

- Cuche, Denys, **La notion de culture dans les sciences sociales**, Paris, La Découverte, 2004.
- Cazes, E., (yönetiminde), **Histoire**, Cours élémentaire, Librairie Ch. Delagrave, Paris, 1904.
- Gantet, Claire, **La paix de Westphalie. Une Histoire sociale, XVIIe- XVIIIe siècle**, Paris, 2001.
- Leibniz, G.W., "Mars christianismus ou Réflexions sur la déclaration de la guerre que la France fait à l'Empire", **Siyasi Yazılar** (Politische Schriften)da makale, 3. cilt, 1677-1689, Berlin, 1986.
- Voltaire, **Dictionnaire philosophique**, "Mahométans" maddesi, Flammarion, Paris, 1964.
- Taylor Enstitüsü (tarafından yayınlanmış), **Oeuvres Complètes de Voltaire**, Altıncı cilt, **Épître 8**, Ch. Lahure, Paris, 1859.
- Sartre, Jean-Paul, **Akıl Çağı**, Çev.: Samih Tiryakioğlu, Oda Yayınları, İstanbul, 1994.
-, **Bekleyiş**, çev. :Nazan Dedehayır-Haluk Dedehayır, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1971.
-, **Tükeniş**, Çev.: Nazan Dedehayır-Haluk Dedehayır, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1983.
- www.tetedeturc.com/home/spip.php?ruprique1.